

Шифр: MARINE

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У
ПРОЦЕСІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

2024

АНОТАЦІЯ

В умовах сьогодення заклади вищої освіти мають бути повноцінним суб'єктом реалізації концепції та цілей сталого розвитку, а не просто закладом для освіти про сталий розвиток.

Метою наукового дослідження є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на посилення соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладу вищої освіти. Відповідно до визначеної мети дослідження виокремлено наступні завдання: розвинути поняття «освіта для сталого розвитку»; виокремити складові закладів вищої освіти, які забезпечують реалізацію соціально-економічної інклюзії задля сталого розвитку; розглянути забезпечення інклюзивних соціально-економічних аспектів сталого розвитку закладу вищої освіти на прикладі ІФНТУНГ; довести, що розвиток закладів вищої освіти, особливо технічного профілю, має гармоніювати і забезпечувати взаємозв'язки між галузевими економіками, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним добробутом задля сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є сталий розвиток закладів вищої освіти. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та прикладних положень щодо соціально-економічної інклюзії у процесі реалізації стратегії сталого розвитку закладу вищої освіти. Під час дослідження використано метод порівняння, наукового пошуку, індукції та дедукції.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в удосконаленні та обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на впровадження окремих аспектів соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладів вищої освіти, а саме:

- розвинуто поняття «освіта для сталого розвитку», що дозволило визначити освіту як один із найвагоміших інструментів для досягнення сталого розвитку через формування нового способу мислення та розуміння глибоких

зв'язків між економікою, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним благополуччям; та через формування відповідальності та громадянської активності у реалізації сталого розвитку. Розглянуто риси «освіти для сталого розвитку», принципи та сфери впливу, що дозволило окреслити роль вищої освіти у реалізації сталого розвитку та визначити зміни у вищій освіті задля досягнення цілей сталого розвитку;

- виокремлено складові закладів вищої освіти, які безпосередньо через якість випускників, комерціалізацію наукових досліджень, формування культурного діалогу, зменшення вуглецевого сліду університету, ведення енергоощадного господарства закладу освіти та налагодження співпраці впливають на економічне зростання регіону і країни, покращують бізнес і соціум, попереджають зміни клімату, сприяють встановленню сталого життя суспільства та сталого територіального розвитку;

- досліджено рівень забезпечення соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку ІФНТУНГ та доведено, що розвиток закладів вищої освіти, особливо, технічного профілю, має гармоніювати і забезпечувати взаємозв'язки між галузевими економіками, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним добробутом задля сталого розвитку.

Інформаційною базою для здійснення досліджень слугують наукові праці учених, матеріали методичного характеру та дані щодо соціально-економічних аспектів інклюзії у процесі сталого розвитку ЗВО. Отримані результати досліджень можуть бути використані з метою покращення забезпечення соціально-економічних аспектів соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладу вищої освіти. Результати дослідження апробовані на III Міжнародній науковій конференції «Наукові Відкриття та фундаментальні наукові дослідження: Світовий досвід (2023р.)», опублікована фахова стаття (Івано-Франківськ, 2023 р.).

Ключові слова: соціально-економічна інклюзія, сталий розвиток, зміни, освіта для сталого розвитку, заклад вищої освіти.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку ЗВО.	8
Розділ 2. Стан забезпечення соціально-економічної інклюзії у ЗВО на прикладі ІФНТУНГ	19
Розділ 3. Пропозиції щодо покращення забезпечення соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку ІФНТУНГ	23
Висновки.....	26
Перелік посилань на джерела.....	28

ВСТУП

Впродовж останніх років спостерігається збільшення ролі освіти у реалізації цілей сталого розвитку:

по-перше, з позиції трансформації задля забезпечення якісної освіти;

по-друге, для забезпечення наукової складової реалізації Цілей сталого розвитку;

по-третє, для формування середовища для поширення знань та практик про сталий розвиток;

по-четверте, для забезпечення переходу учасників освітніх і наукових процесів від носіїв ідей і принципів сталого розвитку до суб'єктів реалізації сталого розвитку в суспільстві, економіці, культурі, природі.

Однак на практиці, покладені зусилля не завжди дають очікувані результати, оскільки студенти, викладачі та інші стейкхолдери мало знають про те, як узгодити свої особисті та професійні цілі з екологічною сталістю, соціальною рівністю та економічною ефективністю.

Метою наукового дослідження є поглиблення теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на посилення соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладу вищої освіти. Відповідно до визначеної мети дослідження виокремлено наступні завдання: розвинути поняття «освіта для сталого розвитку»; виокремлено складові закладів вищої освіти, які забезпечують реалізацію соціально-економічної інклюзії задля сталого розвитку; розглянути забезпечення інклюзивних соціально-економічних аспектів сталого розвитку закладу вищої освіти на прикладі ІФНТУНГ; довести, що розвиток закладів вищої освіти, особливо технічного профілю, має гармоніювати і забезпечувати взаємозв'язки між галузевими економіками, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним добробутом задля сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є сталий розвиток закладів вищої освіти. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та прикладних положень щодо соціально-економічної інклюзії у процесі реалізації стратегії сталого розвитку закладу вищої освіти. Під час дослідження використано метод порівняння, наукового пошуку, індукції та дедукції.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в удосконаленні та обґрунтуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на впровадження окремих аспектів соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладів вищої освіти, а саме:

- розвинуто поняття «освіта для сталого розвитку», що дозволило визначити освіту як один із найвагоміших інструментів для досягнення сталого розвитку через формування нового способу мислення та розуміння глибоких зв'язків між економікою, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним благополуччям; та через формування відповідальності та громадянської активності у реалізації сталого розвитку. Розглянуто риси «освіти для сталого розвитку», принципи та сфери впливу, що дозволило окреслити роль вищої освіти у реалізації сталого розвитку та визначити зміни у вищій освіті задля досягнення цілей сталого розвитку;

- виокремлено складові закладів вищої освіти, які безпосередньо через якість випускників, комерціалізацію наукових досліджень, формування культурного діалогу, зменшення вуглецевого сліду університету, ведення енергоощадного господарства закладу освіти та налагодження співпраці впливають на економічне зростання регіону і країни, покращують бізнес і соціум, попереджають зміни клімату, сприяють встановленню сталого життя суспільства та сталого територіального розвитку;

- досліджено рівень забезпечення соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку ІФНТУНГ та доведено, що розвиток закладів вищої освіти, особливо, технічного профілю, має гармоніювати і забезпечувати взаємозв'язки між галузевими економіками, енергетикою, навколишнім середовищем і

соціальним добробутом задля сталого розвитку.

Інформаційною базою для здійснення досліджень слугують наукові праці учених, матеріали методичного характеру та дані щодо соціально-економічних аспектів інклюзії у процесі сталого розвитку ЗВО. Отримані результати досліджень можуть бути використані з метою покращення забезпечення соціально-економічних аспектів соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладу вищої освіти. Результати дослідження апробовані на III Міжнародній науковій конференції «Наукові Відкриття та фундаментальні наукові дослідження: Світовий досвід (2023р.)», опублікована фахова стаття (Івано-Франківськ, 2023 р.).

Ключові слова: соціально-економічна інклюзія, сталий розвиток, зміни, освіта для сталого розвитку, заклад вищої освіти.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ПРОЦЕСІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗВО

До 2015 року заклади освіти не розглядалися як установи, через які можна досягти реалізації принципів сталого розвитку. І тільки прийняття у 2015 р. 17 Цілей глобального сталого розвитку, визнали освіту як важливу складову в досягненні сталого розвитку. Також криза, пов'язана із подоланням наслідків covid-19 показала на стільки важливе партнерство між освітньо-науковими закладами задля вирішення кризових ситуацій. Наступний етап – це співпраця закладів освіти і наукових установ задля подолання економічної та соціальної кризи, а тепер – ще й енергетичної [1].

Освітні установи можуть зробити свій внесок у досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), забезпечуючи доступ до якісної освіти (ЦСР 4) та зменшуючи нерівність (ЦСР 10) у суспільстві. Визнаючи необхідність більш інклюзивної освіти в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО), 47 країн ЄПВО у 2020 році прийняли Принципи та рекомендації щодо посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО. Ці керівні принципи пропонують 10 принципів на 2020-2030 роки для сприяння соціальній інклюзії у вищій освіті на національному рівні [2].

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина Указом Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [3] постановлено підтримати проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року»[4], запровадити систему моніторингу реалізації Цілей та рекомендовано науково-академічним установам враховувати Цілі сталого розвитку під час планування напрямів наукових досліджень. Зокрема, Ціль 4 «Забезпечення всеохоплюючої і

справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» – є однією із 17 Цілей зазначених у Порядку денному [4], що вплинуло на початок змін у закладах освіти: впроваджено різноманітні навчальні програми та програми підвищення кваліфікації для забезпечення освіти впродовж життя, імплементовано освітні компоненти щодо сталого розвитку у освітні програми тощо. З іншого боку, як зазначалося вище, наукові та академічні установи мають розвивати наукові дослідження задля реалізації усіх 17 Цілей сталого розвитку. Окрім того, саме освітні заклади повинні стати середовищем формування знань про сталий розвиток та забезпечити його практичну реалізацію.

Питання інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти зараз є актуальним, адже інклюзія це певна освітня технологія, якою передбачено навчати та виховувати дітей та осіб з особливими освітніми потребами, створюючи умови для забезпечення максимальної ефективності освітнього процесу.

В Україні пріоритетними напрямками розвитку інклюзивної освіти є: забезпечення якісної освіти для осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їх потреб, можливостей та інтересів; підвищення якості інклюзивного навчання; забезпечення якісних та доступних послуг інклюзивно-ресурсних центрів; збільшення чисельності асистентів вихователя для закладів дошкільної освіти, асистентів вчителя для закладів загальної середньої; збільшення частки закладів освіти, де організовано інклюзивне навчання; розбудова сучасного, безпечного, інклюзивного й комфортного освітнього середовища в закладах освіти; створення нового освітнього простору в закладах загальної середньої освіти (ЗСО) відповідно до принципів мотивувального та креативного дизайну, технологічності та інклюзивності; організація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних рівнів освіти щодо роботи з дітьми з ООП [5]. Науковці звертають увагу на питання щодо навчання осіб з інвалідністю, в яких надається увага таким питанням як

використання засобів інформаційно-комунікативних технологій в інклюзивній освіті, як перспективи ІКТ використання для підвищення якості інклюзивної освіти [5; 6], оскільки, на думку науковців саме ІКТ розкривають нові можливості для отримання якісної освіти та «гармонізації відносин людей між собою та з суспільством в цілому», та мають першочергове значення для осіб з інвалідністю адже, серед розмаїття «інклюзивних стратегій ІКТ виявляються найбільш оптимальним інструментом, який дозволяє розвинути цілісне бачення світу та реалізовувати індивідуальний потенціал громадянина інформаційного суспільства» [6, с. 143]. Таким чином, науковці звертають увагу на реалізацію права на освіту та повноцінну життєдіяльність здобувачів освіти з інвалідністю в сучасному інформаційному суспільстві. На думку дослідників в Україні інклюзивна освіта перебуває на початковій стадії розвитку, а дослідження, зважаючи на наявність достатньої нормативно-правової бази для впровадження інклюзивного навчання, спрямована переважно на теоретичні аспекти інклюзії в системі вищої освіти [7].

Сьогодні конкуренція на ринку освітніх послуг, демографічна та соціально-економічна ситуації загострили проблему інклюзивної освіти та створення позитивного іміджу вищих навчальних закладів в тому числі навчально- реабілітаційних, як у глобальному, так і національному освітньому просторі. Вища освіта є визначальними чинниками сталого розвитку у сучасному глобалізованому світі. Тому зупинемось на дослідженні поняття «освіта для сталого розвитку».

Ляшенко О. М. у науковій праці [8] визначає, що «сучасною світовою стратегічною тенденцією є становлення динамічної концепції освіти в інтересах сталого розвитку. Освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку. Згідно з Порядком денним на XXI століття освіту визнано як процес, за допомогою якого людина і суспільство можуть повністю розкрити свій потенціал, оскільки вона має вирішальне значення для забезпечення формування цінностей і підходів, прищеплення навиків і

заохочення поведінки, сумісної зі сталим розвитком. Особлива роль у цьому процесі належить вищій освіті». Відтак заклади вищої освіти повинні забезпечити не лише набуття студентами знань і навичок для сприяння реалізації принципів і цілей сталого розвитку, але і сформуванню з них суб'єктів сталого розвитку та сталого способу життя завдяки налагодженню інформаційно-комунікативного супроводу [8].

Півняк Г. Г. та його колеги, розвиваючи тему ролі закладів вищої освіти у реалізації сталого розвитку, вважають, що університети виконують триєдину функцію: «інтеграція ідей сталого розвитку в галузі освіти, поширення знань і професійна підготовка для забезпечення сталого розвитку». Автори вважають, що на сьогодні в Україні бракує університетів, що здатні впливати на національну економіку, вирішувати фундаментальні технологічні та соціальні проблеми. На їх думку, університети мають готувати фахівців, які здатні адаптовувати управлінські рішення для сталого розвитку основних галузей економіки країни [9]. ElderJ. у науковій праці [10] відштовхується від встановленого урядом США пріоритетом для формування «життєво важливих зв'язків між зміною клімату, економічним стимулюванням, енергетичною безпекою та професійною підготовкою». Вирішальну роль у цій взаємопов'язаній системі має відігравати вища освіта, допомагаючи перетворити чисту енергію та зелену економіку на реальність. І саме технічні університети покликані формувати у студентів усвідомлення взаємозв'язку між галузевими економіками, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним добробутом, навчити їх «зеленим» стандартам та інструментам для вирішення виробничих завдань, а самі ці дії отримали назву сталого розвитку [10].

MirandaL. та ін. [11], досліджували роль університетів у забезпеченні екологічної сталості через екологічну освіту; інтеграцію екологічної сталості у вищу освіту; захист навколишнього середовища.

Тріпак М., Волощук М. досліджували розвиток інклюзивних інституцій у дискурсі розвитку міжнародного права та міжнародної економіки, кейсів

міжнародних інституцій, а також у контексті економічної ефективності збереження людського капіталу[5].

Таким чином, розвинуті країни світу обрали стійкий курс на сталий розвиток суспільства, економіки та збереження навколишнього середовища і одну з провідних ролей у цьому процесі відводять закладам освіти, зокрема вищої. Роль закладів вищої освіти у реалізації цілей сталого розвитку є беззаперечною, і на сьогодні, окреслено процеси та інфраструктурні елементи закладу освіти, що формують політику сталого розвитку та трансформують її у практичну площину у розрізі функціонування громад, бізнесу та життя цілого суспільства. Однак в Україні є вкрай мало університетів, які мають окреслену стратегію сталого розвитку або хоча б заклали у стратегічних цілях розвитку закладу освіти – сталий розвиток; фрагментарно вмонтовано у навчальні програми окремі елементи екологічної сталості; такі поняття як «вуглецевий слід закладу освіти» чи «оцінка та звітування задля сталого розвитку» практично відсутні. Тому постає низка проблем, що потребують детального вивчення, зокрема щодо стану «освіти задля сталого розвитку» у закладах вищої освіти, формування стратегій сталого розвитку закладів освіти та використання практичних інструментів для переходу до повноцінного суб'єкта сталого розвитку як загалом університетів, так і усіх стейкхолдерів.

Півняк Г. та ін. вважають, що головними факторами сталого розвитку університетів є «озеленення» освітніх програм, що відбувається через інтеграцію навчальних модулів, окремих тем у навчальні програми; формування зовнішнього партнерства і відповідальності університетів за створення простору для «нового» мислення про глобальний економічний розвиток, зосереджуючись на сталому розвитку. І найбільш інноваційним фактором автори визначають «радикальну трансформацію освітніх продуктів і послуг, створення нової цінності, що вимагатиме інноваційних змін цілого університету, зусиль усіх стейкхолдерів» [9]. Кожен університет має значні зовнішні контакти з іншими університетами, особливо закордонними,

асоціаціями, галузевими підприємствами тощо. Тому важливим є розвивати із зовнішніми партнерами співпрацю для підтримки сталого розвитку освіти, науки та виробництва, об'єднувати свої зусилля та ресурси для цього.

Для цього Міжнародна асоціація університетів започаткувала Глобальний кластер з вищої освіти та досліджень для сталого розвитку (HESD), щоб відстоювати ключову роль, яку відіграють вищі навчальні заклади у досягненні Порядку денного 2030. Ця глобальна ініціатива безпосередньо залучає університети до вирішення усіх 17 цілей сталого розвитку. Кластер IAU HESD складається з 16 провідних університетів, по одному для кожної ЦСР; IAU очолює роботу над Ціллю сталого розвитку 17 щодо глобального партнерства. Провідні університети, які розташовані в усіх регіонах світу, співпрацюватимуть з університетами-супутниками для просування певної ЦСР, забезпечуючи при цьому синергію між усіма цілями. Кластер має дві основні цілі: по-перше, він слугуватиме ресурсним та мережевим центром для університетів з усього світу. Університети, які вже займаються цілями сталого розвитку на місцевому рівні, можуть налагодити партнерство через кластер і розширити свою діяльність; інші – зможуть звернутися до кластера за співпрацею та рекомендаціями щодо найкращих практик для втілення та просування цілей сталого розвитку у місцевому, національному та міжнародному контекстах; по-друге, кластер має на меті бути глобальним голосом вищої освіти в дебатах щодо сталого розвитку, інформуючи міжнародні організації та національні уряди про роль університетів у досягненні цілей сталого розвитку. Це сприятиме співпраці та обміну між усіма зацікавленими сторонами та сприятиме прийняттю рішень на місцевому та глобальному рівнях політики. Кластер застосовує цілісний і трансформаційний підхід до сталого розвитку, враховуючи не лише його екологічні, але й культурні, економічні та соціальні аспекти. Він просуває загальноуніверситетський підхід – впровадження концепцій і принципів

сталого розвитку на всіх рівнях діяльності університетів, включаючи викладання, навчання, дослідження та залучення громадськості [12].

Тобто заклади вищої освіти, по-перше, самі підлягають трансформації задля реалізації Цілі сталого розвитку 4 «Якісна освіта»; по-друге, мають забезпечити наукову складову реалізації усіх 17 Цілей; по-третє, стати середовищем для поширення знань про сталий розвиток та механізмів їх імплементації; по-четверте, забезпечити перехід стейкхолдерів освітніх і наукових процесів від носіїв ідей і принципів сталого розвитку до суб'єктів реалізації сталого розвитку у суспільстві, економіці тощо.

Проте брак ясності та розуміння концепції сталого розвитку, з одного боку, а з іншого – відсутність звітності закладів освіти щодо сталого розвитку та впливу на громадськість, економіку, навколишнє середовище, є проблемами, що потребують першочергового вирішення для подальшого поступу закладів освіти у реалізації сталого розвитку. І, найважливіше, виникає питання: яким чином заклад вищої освіти через ініціативу імплементації цілей сталого розвитку може вплинути на реальні зміни у навколишньому середовищі (екологічна сталість), економіці та суспільстві?

Багато справді великих концепцій людського світу, серед них демократія і справедливість, як і сталий розвиток – важко піддаються визначенню і мають численні вираження в культурах по всьому світу. Науковці, політологи, економісти оперують такими поняттями, як освіта для сталого розвитку, освіта для сталості, стала освіта, сталий розвиток освіти. Тому, визначивши роль закладу вищої освіти у реалізації сталого розвитку, розглянемо підходи науковців до трактування понять «освіта для сталого розвитку» та «сталий розвиток закладу освіти».

Розпочнемо із розгляду міркувань науковців щодо «освіти для сталого розвитку»/«educationforsustainabledevelopment», табл. 1.

Таблиця 1 – Огляд контенту поняття «освіта для сталого розвитку»

Джерело	Трактування
<p>Коренева І. М. Феномен «освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту [13].</p>	<p>Особлива форма освіти, спрямована на підготовку молоді до майбутнього. Така характеристика, як «сталий розвиток» сьогодні стає невід’ємною властивістю самої освіти.</p> <p>Структура поняття «освіта для сталого розвитку» містить два основні компоненти: 1) «освіта» – загальний, родовий компонент, що характеризує спеціальну сферу суспільного життя, до якої належить термін, і категоріальну його приналежність; 2) «сталий розвиток» – особливий, видовий компонент, що характеризує мету здійснення освітньої діяльності та визначає його змістову унікальність.</p> <p>Освіта для сталого розвитку – це така триєдина діяльність, що не може бути зведена лише до навчання, і в якій однаково важливими є всі її сторони: освіта, виховання та просвіта (навчання, виховання та розвиток). Змістовими особливостями освіти для сталого розвитку є інтеграція в ній трьох аспектів: екологічного, соціального та економічного. Екологічний аспект полягає у формуванні необхідного рівня екологічної компетентності громадян. Соціальний аспект полягає в розкритті умов життєдіяльності людей та особливостей їхньої взаємодії в контексті досягнення сталого розвитку. Економічний аспект пов’язаний з розкриттям питань щодо сталих суспільно-виробничих відносин та сталого господарського життя, у тому числі й індивідуальної господарської діяльності. Важливою змістовою особливістю освіти для сталого розвитку є також її безпековий характер.</p>
<p>Tilbury D. Engaging People in Sustainability' Commission on Education and Communication[14].</p>	<p>Освіта для сталого розвитку – це використання освіти для досягнення стійкості. Освіта для сталого розвитку, повинна забезпечити оволодіння знаннями та навичками, що допоможуть зробити розвиток суспільства сталим та сприятимуть розбудові якісного і безпечного життя для сучасних та майбутніх поколінь. Тоді як освіта про сталий розвиток є теоретичними заняттями з поінформованості про концепцію сталого розвитку.</p>
<p>Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі [15].</p>	<p>Освіта для сталого розвитку– це уява (здатність уявити собі бажане майбутнє й вибрати найкращі способи його досягнення); критичне мислення та рефлексія; системне мислення; розвиток партнерських відносин, навчання взаємодії; участь у схваленні рішень.</p>
<p>Andersone R. The Content Reform of Education for Sustainable Development[16].</p>	<p>Характерними особливостями освіти для сталого розвитку є: інтегрований підхід до економічного та соціального розвитку; розуміння різноманітності у всіх її виявах (культури, побуті, природі та економіці); формування відповідальності за умови життя та навколишнє середовище; розвиток громадянської активності (участь суспільства в ухваленні рішень); врахування регіональних, національних та глобальних контекстів; інтегрований процес навчання.</p>
<p>McKeownR. EducationforSustainable Development[17].</p>	<p>Освіта для сталого розвитку – це освіта, яка заохочує зміни знань, умінь, цінностей та поглядів, щоб забезпечити більш стійке і справедливе суспільство для всіх; закликає давати людям знання та навички для навчання впродовж життя, щоб допомогти їм знаходити нові рішення екологічних, економічних та соціальних проблем.</p>

Elder J. L. Higher education and the clean energy, green economy [10].	Освіта для сталого розвитку – це новий спосіб мислення і навчання комплексним, системним рішенням не лише економічних і екологічних проблем, а й взаємозалежних проблем охорони здоров'я, соціальних і політичних викликів. Перш за все, цей новий спосіб мислення використовує «зелену» економіку як центр розуміння глибоких зв'язків між економікою, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним благополуччям, які часто називають «сталістю».
--	--

Джерело: укладено авторами на основі [10; 13-17].

Таким чином, освіта – це є один із найвагоміших інструментів для досягнення сталого розвитку через формування нового способу мислення та розуміння глибоких зв'язків між економікою, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним благополуччям; та через формування відповідальності та громадянської активності у реалізації сталого розвитку.

Наприклад, Elder J. говорить про те, що на шляху до трансформації економічної, енергетичної та екологічної систем США до чистої енергії та зеленої економіки необхідно, щоб заклади вищої освіти допомагали студентам зрозуміти складні зв'язки і взаємозалежності між навколишнім середовищем, джерелами енергії та економікою. Громадянам потрібно буде впроваджувати зміни в діловій та особистій практиці, підтримувати і допомагати розвивати нові технології та політику, а також протистояти майбутнім соціальним та економічним проблемам і можливостям, що виникають у зв'язку зі зміною клімату та на шляху до сталого розвитку [10].

Роль освіти для сталого розвитку є дуже складною і потребує ґрунтовного вивчення. McKeown R. говорить про те, що у випадку США підвищення рівня освіти не призвело до сталого розвитку. Очевидно, що для створення сталого суспільства недостатньо просто підвищити рівень освіти громадян до вищого рівня. Завдання полягає в тому, щоб підвищити рівень освіти без створення постійно зростаючого попиту на ресурси і споживчі товари та супутнього виробництва забруднюючих речовин. Вирішення цього завдання залежить від переорієнтації навчальних програм з метою задоволення потреби у більш

сталих моделях виробництва та споживання. Освіта безпосередньо впливає на плани сталого розвитку в наступних трьох сферах:

1. Впровадження. Освічені громадяни є життєво важливими для впровадження поінформованого та сталого розвитку. Країни з високим рівнем неписьменності та некваліфікованою робочою силою мають менше можливостей для розвитку. Освічена робоча сила є ключем до виходу за межі видобувної та сільськогосподарської економіки;

2. Прийняття рішень. Правильні рішення на рівні громади, які впливатимуть на соціальний, економічний та екологічний добробут, також залежать від освіченості громадян. Громадяни також можуть діяти на захист своїх громад, аналізуючи звіти і дані, які стосуються проблем громади, і допомагаючи формувати реакцію громади.

3. Якість життя. Освіта також відіграє важливу роль у підвищенні якості життя. Освіта підвищує економічний статус сімей, покращує умови життя, знижує дитячу смертність і підвищує освітній рівень наступного покоління, тим самим підвищуючи його шанси на економічний і соціальний добробут. Покращення освіти має як індивідуальні, так і національні наслідки [17].

Звернемо увагу на те, що, розвиваючи тему освіти для сталого розвитку, Коренева І. виокремлює такі її риси, як:

- футуристичність – спрямованість на побудову сталого майбутнього;
- інтерактивність – залучення усіх учасників до процесу навчання із відзначенням цінності участі кожного, стимулювання активності та співпраці між учасниками освітнього процесу;
- практична спрямованість та тісний зв'язок з реальністю;
- відповідність принципам справедливості, комплексності, фундаментальності, історичності та ін. [13].

Ляшенко О. висловив міркування про те, що заклад вищої освіти має перейти від сталого розвитку до стійкого функціонування, при цьому опиратися на такі принципи:

-принцип відповідальності перед майбутнім: підготовка фахівців, проведення наукових досліджень і розробка проектів мають бути зорієнтовані на потреби майбутніх поколінь, щонайменше, перелік спеціальностей та тематика досліджень мають бути актуальні у середньостроковій перспективі;

-принцип єдності цілей та комплексності: всі прийняті рішення повинні носити системний і комплексний характер;

-принцип екологічної свідомості та екологізації усіх сфер діяльності;

-принцип рівності: всі напрямки навчання та проведення досліджень однаково значущі;

-принцип партнерства: всі зацікавлені сторони рівною мірою можуть реалізовувати свої інтереси;

-принцип відкритості та поінформованості: вільний обмін різними типами даних, в тому числі звітність про діяльність в різних галузях [8].

Ляшенко О. під сталим розвитком (будь-якої) освітньої установи розуміє «комплексну стратегію розвитку такої установи, яка має на меті накопичення і розвиток її потенціалу, який має відбуватися у взаємодії з соціо-еколого-економічним середовищем, на скеровувати діяльність установи на поетапний перехід до стійкого функціонування» [8]. Щодо закладів вищої освіти, то необхідним є максимальне розкриття потенціалу усіх учасників університетської спільноти: студентів, науково-педагогічного складу, обслуговуючого та допоміжного персоналу і менеджменту. Таким чином, сталий розвиток закладу вищої освіти є «безперервним процесом гармонізації взаємодії внутрішніх стейкхолдерів щодо узгодження здійснюваної освітньої та науково-дослідної діяльності з концептуальною тріадою сталого розвитку – соціальна, екологічна, економічна сфери в ендогенній та екзогенній площинах та переходом до стійкого функціонування».

РОЗДІЛ 2. СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ЗВО НА ПРИКЛАДІ ІФНТУНГ

Зупинемося коротко на історії та сьогоденні Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Місією ІФНТУНГ є надання якісних освітніх послуг для всебічного професійного, інтелектуального і творчого розвитку особистості; виконання наукових досліджень, співпраці із суспільством заради сталого розвитку та енергетичної безпеки держави. Місія обумовлює формування в ІФНТУНГ стратегічних цілей: формування конкурентоздатного фахівця; університет – центр трансферу технологій та інновацій; формування та розвиток людського потенціалу; розвиток наукової та освітньої інфраструктури. У цьому контексті для досягнення цілей використовуються методики, які забезпечують реалізацію принципів сталого розвитку, практичну спрямованість навчання, розвиток креативності, формування готовності переходу до «зеленої» економіки, формування соціального та економічного інклюзивного середовища ЗВО.

Івано- Франківський національний технічний університет створює достатні умови для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами. Інклюзивне навчання здобувачів з особливими освітніми потребами відбувається відповідно до «Положення про організацію інклюзивного навчання в ІФНТУНГ» [20], що регламентує організацію навчання здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами (надалі – Здобувачів), а також формування в Університеті інтегрованого освітнього середовища шляхом впровадження комплексу заходів, що забезпечують повноцінне залучення таких Здобувачів у освітній процес для здобуття ними якісної вищої освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Положення [20] розроблено відповідно до:

- Конституції України;
- Закону України «Про освіту»;

- Закону України «Про вищу освіту»;
- Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, затвердженого постановою КМУ від 10 липня 2019 року №635;
- Тимчасового положення про організацію освітнього процесу в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу;
- Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (стаття 24);
- Саламанської декларації;
- Програми дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами;
- Індексу інклюзії та ін.

Університет надає освітні послуги Здобувачам на рівній основі з іншими здобувачами вищої освіти, без дискримінації, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, а також від інших обставин, із застосуванням особистісно-орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності усіх Здобувачів, рекомендацій індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) та/або висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку Здобувача (за наявності), виданого інклюзивно-ресурсним центром.

Формування умов для здобуття Здобувачами якісної освіти в Університеті реалізується через:

- розвиток матеріально-технічної бази Університету з урахуванням потреб Здобувачів;
- забезпечення Здобувачів належним супроводом на всіх етапах взаємодії з Університетом;
- організацію освітнього процесу з використанням сучасних інформаційних технологій;
- формування у спільноти Університету недискримінаційного ставлення до Здобувачів.

Здійснення постійного супроводу навчального процесу осіб з інвалідністю та мало мобільних груп забезпечує Служба безпеки та охорони університету згідно «Порядку супроводу (надання допомоги) особам з інвалідністю та маломобільним групам населення». Для переміщення осіб з обмеженими фізичними властивостями по сходових маршах в корпусах ІФНТУНГ використовується сучасний сходовий підйомник "JOLLY STANDARD" D5000010, обладнаний зручним і безпечним кріпленням для фіксації інвалідного крісла, контролером плавного запуску і зупинки, а також ременем безпеки (<https://salo.li/E34D42C>). Частина корпусів ІФНТУНГ (головний корпус, інноваційно-виставковий, корпуси No 4, 12 та 5 (в якому розташована кафедра і відбувається головним чином навчальний процес для студентів ОП) обладнані пандусами. У закладі передбачено систему тактильної інформації, а саме встановлені таблички для аудиторій, корпусів, надрукованих шрифтом Брайля.

Спеціальний навчально-реабілітаційний супровід Здобувачів в Університеті реалізується через низку освітніх послуг, якими вони можуть користуватися за допомогою інших осіб. При цьому враховуються психофізичні особливості осіб різних нозологій, їх потреби у компенсації сенсорних вад, що заважають сприймати навчальний матеріал, соціально-психологічні фактори, що ускладнюють інтеграцію Здобувачів в університетське середовище, потреби у фізичній реабілітації та ін.

Спеціальний навчально-реабілітаційний супровід Здобувачів здійснюється за такими напрямками: технічний, педагогічний, навчально-організаційний, психологічний, медико-реабілітаційний, фізкультурно-спортивний, соціальний та професійна адаптація. Усі перелічені складові системи супроводу вступають у дію поступово і можуть діяти одночасно, доповнюючи одна одну. Спеціальний навчально-реабілітаційний супровід розпочинається з моменту звернення Здобувачів до Університету.

Педагогічний супровід полягає в оптимізації викладання навчального матеріалу Здобувачів у максимально сприйнятливій для них формі, впровадження сучасних педагогічних технологій навчання, забезпечення навчально-методичними матеріалами. На всіх етапах педагогічного супроводу передбачається індивідуальний (тьюторський) супровід Здобувачів з метою допомоги у розв'язанні індивідуальних проблем опанування освітніх компонентів.

Соціальний супровід полягає у заходах, спрямованих на забезпечення соціалізації Здобувачів, зокрема їх соціально-побутової, соціально-культурної та соціально-трудової адаптації. Основною функцією цього блоку є подолання соціальної ізоляції Здобувачів, сприяння збереженню і підвищенню їх соціального статусу, залучення їх до всіх сфер суспільного життя. Соціальний супровід здійснюється кафедрами, заступниками директорів з виховної роботи, органами студентського самоврядування та залученими фахівцями.

Професійна адаптація полягає у забезпеченні Здобувачів додатковими можливостями в межах фахової підготовки через їхнє залучення до роботи у гуртках наукового, інженерного, соціо-гуманітарного спрямування, надання допомоги у працевлаштуванні.

Для організації і контролю реалізації супроводу в Університеті створюється група психолого-педагогічного супроводу, до складу якої залучаються науково-педагогічні працівники Університету, представники адміністрації Університету та фахівці за напрямками супроводу.

Для реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами діє ЦДН (<https://dn.nung.edu.ua/>). Функціонує кабінет психологічної допомоги. Отже, в ЗВО передбачено умови для навчання осіб з особливими потребами з метою їх соціалізації та забезпечення доступності та результативності навчання.

РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ПРОЦЕСІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІФНТУНГ

Важливим є те, щоб сучасні бізнес-моделі закладу вищої освіти були скеровані не на ретрансляцію, а на генерацію нових знань щодо сталого розвитку, та перетворення їх на ціннісний ресурс стійкого функціонування [8].

Професор Diamadoroulos E. акцентує увагу на інституційних факторах реалізації сталого розвитку у закладах вищої освіти. Зокрема, вважає, що керівні органи університетів повинні ухвалити політику та впроваджувати стратегічні заходи для досягнення цілей сталого розвитку. Окрім якості освіти та досліджень, ці політики мають бути спрямовані на гендерну рівність, належне управління навколишнім середовищем на території кампусу, рух до вуглецево-нейтрального університету, співпрацю з місцевими громадами для просування сталих цілей, формування культури відповідального споживання та виробництва, створення місць для меншин та громадян з обмеженими можливостями [19].

Усе частіше вітчизняні заклади вищої освіти шукають можливостей залучити зовнішні фінансові ресурси для покращення становища та розвитку. Одним із звітів, який допомагає у формуванні репутації відкритої та гідної довіри компанії є Звіт про сталий розвиток, який є одним із способів демонстрації корпоративної соціальної відповідальності. Інвесторам та громадськості вже недостатньо бачити лише фінансові показники, їй потрібно знати, як діяльність компанії впливає на довкілля та клімат, чи дотримуються в ній права людини [21].

Представимо на рис. 1 значення вищої освіти для реалізації соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку.

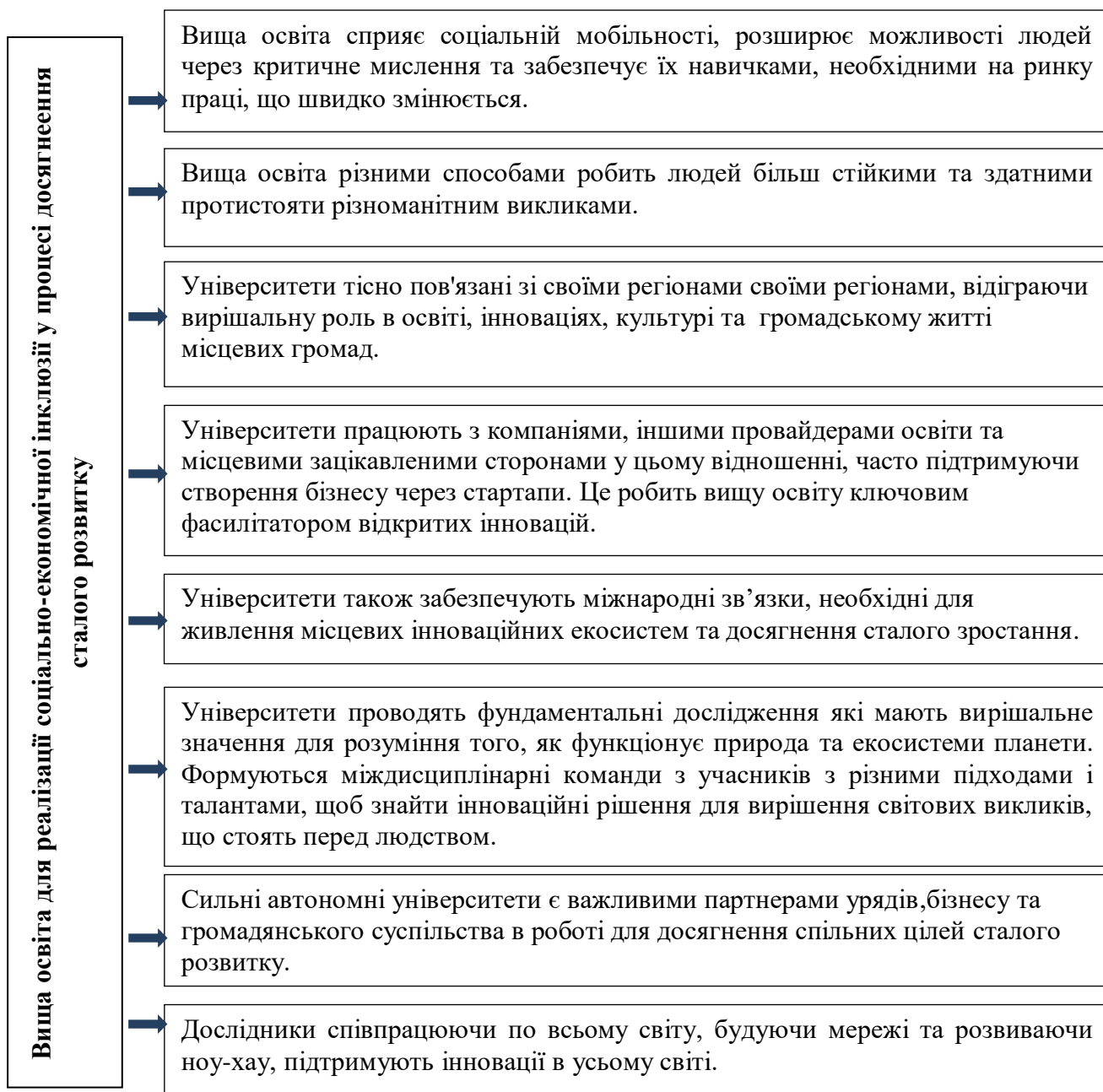

Рисунок 1. Роль та значення вищої освіти для реалізації соціально-економічної інклюзії у процесі досягнення сталого розвитку

Сформовано автором на основі [19-21].

Зважаючи на роль та значення закладів вищої освіти для реалізації сталого розвитку, виокремимо зміни у діяльності закладів вищої освіти задля реалізації сталого розвитку:

- інтеграція розуміння сталого розвитку у навчальні програми;
- реалізація студентами, викладачами та іншими учасниками освітнього процесу ініціатив зі сталого розвитку;
- партнерства (галузеві, регіональні, міжнародні та ін.) закладу вищої освіти для реалізації цілей сталого розвитку;
- розвиток науки задля сталого розвитку та комерціалізація результатів наукових досліджень;
- забезпечення функціонування інфраструктури закладу освіти на засадах сталого розвитку;
- розробка системи показників для оцінювання поступу закладу освіти у забезпеченні сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Таким чином, заклад вищої освіти задля реалізації сталого розвитку має змінювати усі складові інституційної інфраструктури, а саме: освіту, дослідження, зв'язки, функціонування господарської інфраструктури, топ-менеджменту та інших інституцій, що дозволить покращити якість підготовки випускників, здійснити трансфер технологій та інновацій у бізнес і суспільство, забезпечити культурний діалог в полікультурному середовищі; зменшити шкідливий вплив функціонування університету на навколишнє середовище, розширити партнерство та співпрацю. Це, у свою чергу, призведе до економічного зростання, змінить практику ведення бізнесу та життя соціуму на засадах сталого розвитку, попередить зміни клімату, сприятиме сталому стилю життя громад та їх сталому розвитку.

Вважаємо, що вища освіта є вагомим інструментом реалізації цілей сталого розвитку через формування нового способу мислення та розуміння глибоких зв'язків між економікою, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним благополуччям. Для успішної реалізації сталого розвитку університету необхідно мати кваліфікований персонал, налагодити трансфер знань і технологій від університетів до бізнесу, забезпечити діалог із суспільством та соціальну єдність, а також довести ключову роль освіти реалізації сталого розвитку.

Розвиток поняття «освіта для сталого розвитку» дозволив визначити освіту як один із найвагоміших інструментів для досягнення сталого розвитку через формування нового способу мислення та розуміння глибоких зв'язків між економікою, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним благополуччям; та через формування відповідальності та громадянської активності у реалізації сталого розвитку.

Доведено, що завдяки підтримці комунікації із випускниками, формуванню культурного діалогу, зменшенню вуглецевого сліду університету,

веденню енергоощадного господарства закладу освіти та налагодження співпраці впливають на формування соціально-економічного інклюзивного середовища закладу освіти, покращують бізнес і соціум, попереджають зміни клімату, сприяють встановленню сталого життя суспільства та сталого територіального розвитку.

Саме забезпечення соціально-економічної інклюзії у процесі сталого розвитку закладу освіти, особливо технічного профілю, має гармоніювати і забезпечувати взаємозв'язки між галузевими економіками, енергетикою, навколишнім середовищем і соціальним добробутом задля сталого розвитку.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ НА ДЖЕРЕЛА

1. Brendan O'Malley. Університети є ключовими для досягнення сталого розвитку. 11 July 2020. URL: <https://forea.kpi.ua/universiteti-%D1%94-klyuchovimi-dlya-dosyagnennya-stalogo-rozvitku/>.
2. Kaiser, F. & Veidemane, A. New social inclusion indicators for higher education institutions. University world news. 10 January 2023. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20230110090026264>
<https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20230110090026264>
3. Указ Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
4. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року. 70/1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. <http://surl.li/cyloa>
5. Tripak, M., and Voloshchuk, M. Conceptualization and socio-economic scientific problems of inclusive education: international legislation, experience of EU and Ukraine. Economic analysis, 33 (1), 2023. 243-251. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.243>. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/5614/6565657214>
6. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. Інформаційні технології в освіті. 2013. No 15. С. 138-145.
7. Чайковський М. Вітчизняний досвід інтегрованого та інклюзивного навчання у системі вищої освіти. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». Випуск 1/33. 2015. С. 227-232.
8. Ляшенко О. М. Сталий розвиток закладів вищої освіти: локальні інформаційно-комунікативні аспекти. Вчені записки Університету «КРОК» No2(58), 2020. <http://surl.li/nhxvh>.

9. Півняк Г. Г., Швець В. Я., Палехова В. Л. Стратегія сталого розвитку як ключовий фактор для забезпечення конкурентоспроможності технічних вищих навчальних закладів. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2016. №4 (56). URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2016/4/EV20164_009-014.pdf
10. Elder J. L. Higher education and the clean energy, green economy. In.: EDUCAUSE Review, 2009. 44(6), pp.108-109. <https://er.educause.edu/articles/2009/10/higher-education-and-the-clean-energy-green-economy>
11. Miranda L. F., Sánchez J. O., Vilorio J. de J. Environmental sustainability in higher education: Mapping the field. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*. 2021. 23, e09, 1-16. <https://doi.org/10.24320/redie.2021.23.e09.405>.
12. IAU launches a Global Higher Education Cluster to address Agenda 2030. <https://iau-aiu.net/IAU-launches-a-Global-Higher-Education-Cluster-to-address-Agenda-2030>.
13. Коренева І. М. Феномен «освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту. Український педагогічний журнал. 2018. №2. <https://uej.undip.org.ua/>. URL: [index.php/journal/article/download/495/425](https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/495/425).
14. Tilbury D., Wortman D. Engaging People in Sustainability; Commission on Education and Communication, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. 2004. 137 p. UK ISBN: 2-8319-0823
15. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. №1. С.171–182.
16. Andersone R. The Content Reform of Education for Sustainable Development. *Rural Environment. Education. Personality. (REEP)*. Proceedings of the International Scientific Conference. Jelgava: LLU, 2015. Вип.8. Р. 75–81.
17. McKeown R. Education for Sustainable Development. July 2002. URL: <http://www.esdtoolkit.org/discussion/default.htm>.

18. Diamadopoulous E. What is the role of universities in fulfilling the United Nations Sustainable development Goals? URL: <https://www.eurecapro.eu/what-is-the-role-of-universities-in-fulfilling-the-united-nations-sustainable-development-goals/>.
19. Кулик В. А., Мілька А. І. Звітність про сталий розвиток закладів вищої освіти. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/234.pdf>.
20. Положення про організацію інклюзивного навчання в ІФНТУНГ». URL: <https://salo.li/b940bf4>
21. Universities and Sustainable Development Towards the Global Goals. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities-and-sustainable-development-towards-the-global-goals.pdf>.
22. Запухляк І.Б, Вербовська Л. С., Маланюк Н. І, **Бойко М. О.** МІНИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості, 2023. №2(28), С.96-107. URL: <https://eung.nung.edu.ua/index.php/ecom/issue/view/25>.
23. Вербовська Л. С., Маланюк Н. І, **Бойко М. О.** РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ. Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Вінниця, 24 листопада, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. 502 с., С. 83-85. ISBN 978-617-8126-89-6. DOI 10.36074/mcnd-24.11.2023.